

FORMACIÓ D'ESTUDIANTS EN L'ASSEGURAMENT DE LA QUALITAT A LA UNIVERSITAT

Aleix Barrera Corominas
Universitat Autònoma de Barcelona
aleix.barrera@uab.cat

Albert Basart Capmany
AQU Catalunya
abasart@aqucatalunya.org

Resum

El context Europeu d'Educació Superior es troba des de l'any 1999, a partir de la declaració de Bolònia, en un important procés de canvi que considera imprescindible que tots els actors implicats participin activament en la definició i materialització dels canvis que han de culminar el 2010 amb la creació de l'Espai Europeu d'Educació Superior. Al llarg de les diferents reunions de ministres europeus, a partir de les quals s'han redactat les declaracions i comunicats que han de guiar tot aquest procés, s'ha comptat també amb la participació dels agents implicats en aquest procés, com són els propis governs locals, també les institucions d'educació superior en el seu conjunt, els agents socials i els mateixos estudiants. Val a dir que aquests últims, a més a més, han estat exhortats en les diferents comunicacions de les reunions de ministres a assumir rols més actius i participatius pel que fa a la implementació d'aquesta reforma.

Val a dir, però, que tot i aquests intents per a fomentar la participació dels estudiants en l'àmbit universitari per part dels comunicats oficials, les universitats han avançat poc encara en la definició de polítiques clares per a afavorir que els estudiants tinguin un rol actiu en la desenvolupament de l'activitat de gestió i direcció universitària.

És en aquest context que AQU Catalunya es proposà l'any 2004 iniciar el projecte de formació d'estudiants per a l'assegurament de la qualitat a universitària buscant la complicitat de les pròpies universitats. Els objectius que es pretenen amb la implementació d'aquest projecte són: formar estudiants en matèria de qualitat universitària, incloure'ls com a membres de comitès d'avaluació i en darrera instància promoure la cultura de la participació a la universitat.

La concreció del projecte es desenvolupa a partir de la definició de cursos específics, d'una setmana de durada i una càrrega d'entre 1.5 i 2 ECTS, que ofereixen les universitats catalanes amb la col·laboració i suport de AQU Catalunya. Cada universitat pot dissenyar el curs segons les seves necessitats o especificitats, sempre que es doni resposta als objectius de formació plantejats.

Les diverses edicions del curs, que s'ha impartit ininterrompudament des de l'any 2005, han permès a AQU Catalunya disposar d'estudiants preparats per a participar en avaluacions externes, al mateix temps que han donat a les universitats la possibilitat d'incloure en els seus comitès interns d'avaluació estudiants, amb el màxim de garanties en ambdós casos.

Finalment, es presenten els primers resultats obtinguts del projecte i algunes conclusions que poden resultar d'utilitat per a altres institucions que desitgin implementar un projecte d'aquestes característiques.

Text de la comunicació

Introducció:

Ens trobem en un moment històric clau per a la Universitat, ja que després de segles d'immobilisme s'ha iniciat fa uns anys un canvi sense precedents que comportarà la integració dels sistemes d'educació superior europeus en un únic espai que s'ha anomenat Espai Europeu d'Educació Superior (EEES). En el context d'Espanya, i Catalunya en particular, aquest és un any clau, doncs s'inicia la implementació de les noves titulacions ja completament adaptades i adequades a la nova normativa marcada pel context europeu, al mateix temps que comença l'extinció de les antigues titulacions.

Aquesta circumstància ha implicat un important esforç d'adaptació, tant per a les diferents institucions universitàries que han hagut de canviar les seves estructures per a la impartició de la docència, com per als propis docents, que veuen com les metodologies d'ensenyament que han emprat durant anys han de canviar per tal d'estar més enfocades cap a l'aprenentatge dels alumnes. També els diferents serveis que ofereix la universitat s'han hagut d'adaptar a les noves circumstàncies per tal d'oferir allò que les noves metodologies i enfocaments pedagògics demanden.

Una vegada iniciat aquest canvi, que ja no té marxa enrere, les universitats han après que per a poder continuar essent un referent social del coneixement cal que segueixin processos d'adaptació i canvi continuats que permetin aconseguir amb èxit els objectius que la societat els demanda. En aquest sentit, i motivat per diferents recomanacions tant a nivell europeu com estatal, sembla que ja cap institució dubte en afirmar que cal que la Universitat s'obri a la societat, essent transparent pel que fa a la seva gestió i comunicativa pel que fa als resultats de les seves recerques.

En un context com aquest, on prima el canvi i l'adaptació, és imprescindible la participació dels col·lectius en la presa de decisions, així com en l'avaluació de les activitats que es porten a terme, i els resultats obtinguts per les mateixes. Un d'aquests col·lectius és el dels estudiants, que com a principals usuaris dels serveis prestats per la Universitat fa uns anys que se'ls demana la seva opinió en situacions més o menys formals. És justament amb un intent de formalitzar la participació dels estudiants en el context universitari que des de l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya s'ha iniciat des de ja fa uns anys un projecte que pretén dotar als estudiants d'unes competències bàsiques que els han de permetre la seva participació efectiva en processos d'avaluació i qualitat.

Cal considerar, així mateix, que l'existència d'aquest projecte queda justificada pel fet que en la seva participació en comitès d'avaluació els estudiants desenvolupen una activitat semi-professional (Essomba, 2005) doncs per a poder fer un ús efectiu de la seva participació cal que aquests tinguin un coneixement i unes habilitats que han d'haver adquirit a través d'alguna activitat més o menys formalitzada.

L'aportació que es presenta pretén mostrar quina ha estat la gestació i el desenvolupament del projecte de Formació d'Estudiants per a l'Assegurament de la Qualitat a la Universitat i fins al moment actual.

Antecedents del projecte:

La proposta de desenvolupar un projecte per a la formació d'estudiants per a que participin en el context universitari neix a partir de les diferents recomanacions fetes per la Unió Europea a partir de la Declaració de Bolonya firmada el 1999.

Així, la declaració de Berlín, signada el setembre de 2003, recull un capítol específic dedicat a "Institucions d'Educació superior i estudiants", on constaten que els estudiants han de ser una peça fonamental en la direcció de les institucions d'educació superior i, en aquest sentit, presenten la necessitat de que els diferents governs regionals assegurin en els seus desplegaments legislatius les bases que han de permetre aquesta vinculació dels estudiants. El mateix temps, consideren que els estudiants i les seves organitzacions s'han d'incloure en el si de les universitats de manera ininterrompuda a través de tot el procés de Bolonya.

Un parell d'anys més tard, el 2005, amb el Comunicat de Bergen es remarca novament el rol que han de tenir els estudiant en la Universitat en tot el procés de desenvolupament de la declaració de Bolonya. Així mateix, en aquest comunicat s'esmenta la necessitat d'implicar els estudiants en els processos tant interns com externs de manteniment de la qualitat. els estudiants han de tenir un rol important en els processos d'assegurament de la qualitat,

El 2003, a Oslo, es celebrà el seminari "Student Participation in Governance in Higher Education", promogut pel Grup de Seguiment de Bolonya. En les conclusions d'aquest seminari es remarcava que cal una implicació efectiva dels estudiants, no únicament a partir de l'elaboració de legislació específica (com havia especificat aquell mateix any el comunicat de Berlín), sinó que s'havien de promoure també altres mecanismes que en fomentessin una participació efectiva. Així mateix, s'especificava que aquestes actuacions haurien de prendre també en consideració la inclusió de mecanismes de reconeixement i certificació de l'experiència i de les competències i habilitats adquirides per l'estudiant que ha actuat com a representant.

Cal considerar, a més, que en compliment dels Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, les agències de qualitat assumeixen i es comprometen a incorporar estudiants en els diferents projectes que es desenvolupen, així com en els comitès d'avaluació que es constitueixen.

A nivell català, tant des d'AQU Catalunya com des dels equips de govern de les universitats catalanes es considera que la participació dels estudiants en els òrgans d'assegurament de la qualitat millora considerablement el concepte d'avaluació, permetent identificar nous criteris de qualitat que s'adaptin als reptes que plantegen les noves titulacions.

Per tot això, i en un context on la participació dels estudiants a tots nivells universitaris era encara molt millorable, AQU Catalunya va engegar i impulsar l'any 2004 el projecte Participació dels estudiants en els processos d'avaluació de la qualitat. El projecte es marcava com a fita la formació d'estudiants en les competències necessàries per a actuar en el marc d'un Comitè d'Avaluació, tant intern com extern.

Projecte de formació:

La primera acció del projecte va ser encarregar a un grup multidisciplinari format per experts de les universitats catalanes la creació d'un curs, partint de la premissa que, més enllà de les sessions de formació específiques prèvies a un procés d'avaluació, era necessari oferir als estudiants una formació genèrica, de manera que la seva participació en l'avaluació fos el màxim de profitosa tant per l'estudiant com per al resta d'actors implicats.

Es va definir un model de curs d'una setmana de durada, i amb una càrrega lectiva equivalent a 1,5 - 2 ECTS. Una de les característiques més importants és que els cursos s'organitzen i imparteixen des de les universitats, amb el suport d'AQU Catalunya. Així, cada universitat pot adaptar el curs a les seves necessitats i especificitats.

El desplegament del projecte, i el seu funcionament, compte amb la participació de 3 actors clau, cadascun dels quals ha de desenvolupar un rol diferenciat, però al mateix temps vinculat amb el dels altres. Aquests actors són: els estudiants, les universitats i AQU Catalunya.

Els estudiants es matriculen en els cursos i reben formació en temes relacionats amb l'avaluació de la qualitat. Un cop han realitzat el curs estan capacitats per a participar en processos d'avaluació. Finalment, i sobretot si han estat nomenats per a un comitè d'avaluació, han d'actuar com a difusors de l'experiència entre els seus companys, i donar feedback del procés realitzat.

Les universitats, en primera instància, són les encarregades d'aprovar el projecte. Són les qui han d'organitzar els cursos i donar impuls institucional al projecte. En segon lloc, seleccionen els participants que realitzaran el curs, tant el professorat com l'alumnat. I

finalment tenen la possibilitat de nomenar els estudiants formats en els diferents processos d'assegurament intern de la qualitat.

AQU Catalunya és qui realitza en un primer moment la proposta de curs, i, un cop signats els convenis amb les universitats, finança el projecte. En segon lloc participa en el disseny i desenvolupament dels cursos, i en darrera instància fa l'enllaç amb les avaluacions externes en les que participaran els estudiants formats.

El programa de formació:

Cada universitat té autonomia per a dissenyar, segons els seus criteris, els cursos que han de servir per a formar i preparar estudiants que puguin participar a posteriori en processos d'assegurament de la qualitat. Prèvia realització del curs, però, cal que cada universitat presenti el programa de formació que vol desenvolupar on es detallin quines són les competències que adquiriran els estudiants una vegada finalitzada l'activitat formativa. En altres paraules, s'ha de definir prèviament què s'espera dels estudiants que superin el curs, en termes de coneixements, habilitats i actituds.

Cal considerar, tanmateix, que aquestes competències han de respondre a l'objectiu principal de formar estudiants per a implicar-los en processos d'avaluació i assegurament de la qualitat universitària, donant-los a conèixer els mecanismes que tenen a l'abast per ampliar la seva capacitat d'incidència i millora del sistema. Per donar compliment a aquest objectiu, es treballen coneixements, habilitats i actituds tant específiques com transversals, que assegurin que:

- L'estudiant que supera el curs és capaç de participar activament en els fòrums establerts de participació i representació d'estudiants de la seva titulació / centre / universitat.
- L'estudiant que supera el curs és capaç de formar part, com a assessor/representant d'estudiants en organismes més enllà de la universitat.
- L'estudiant que supera el curs és capaç de participar en processos d'assegurament de la qualitat, interns i externs de la institució.

Les universitats han optat per estratègies diverses alhora d'oferir aquests coneixements i treballar en les competències esmentades. De totes maneres, en tots els casos s'ha format els estudiants en els contextos europeu i català de la formació universitària, així com en aspectes interns de la universitat formadora.

També en tots els cursos s'ha comptat amb la participació de personal d'AQU Catalunya, que ha aportat el punt de vista de les Agències de qualitat. Finalment, en alguns dels cursos s'ha comptat amb l'experiència d'estudiants que ja han participat en comitès externs d'avaluació, i amb estudiants europeus que han ofert una perspectiva internacional dels aspectes tractats al curs.

Juntament amb el programa de formació, la universitat ha de definir també els criteris d'accés al curs, així com els mètodes d'avaluació dels estudiants.

Resultats del projecte 2005-2009:

Pel que fa els resultats del projecte, poden agrupar-se en tres categories, que fan referència als objectius de:

- Formar estudiants en matèria de qualitat universitària.
- Incloure estudiants com a membres de Comitès d'Avaluació
- Promoure la cultura de la participació

Formació d'estudiants

Pel que fa al primer objectiu, considerem que es pot donar per complert, si bé cal continuar treballant en ampliar el nombre d'universitats implicades. L'èxit rau en el fet que des de 2005, any en el que es van dur a terme els primers cursos, s'han format estudiants ininterrompudament fins al moment actual. Entre els anys 2005 i 2008 els cursos s'han realitzat en dues universitats catalanes, la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), en cinc ocasions, i la Universitat de Lleida (UdL), en una ocasió, contribuint a la formació d'uns 130 estudiants.

L'any 2009 el projecte ha rebut un impuls important, que ha permès que s'incorporin al projecte la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC), la Universitat Internacional de Catalunya (UIC) i la Universitat Ramon Llull (URL), la qual cosa ha suposat incrementar en una cinquantena el nombre d'estudiants formats. De cara al 2010 diverses universitats han mostrat el seu interès per iniciar els seus cursos.

Participació en avaluacions

El segon resultat, que respon al segon objectiu, fa referència a la participació i implicació dels estudiants que han realitzat el curs en els processos d'avaluació o assegurement de la qualitat indagats per AQU Catalunya. Des del moment en que es va posar en marxa el projecte, gairebé una trentena de comitès d'avaluació externa de les avaluacions de titulacions, serveis bibliotecaris, títols pilot adaptats a l'EEES i centres adscrits ja han comptat amb la presència d'estudiants formats en els cursos.

En aquest sentit AQU Catalunya ha estat una agència pionera a l'Estat Espanyol i fins i tot a nivell europeu, però el més important és sens dubte la qualitat d'aquesta participació. Això ho evidencia l'alta satisfacció mostrada pels companys de comitè en les enquestes de meta-avaluació, en ser preguntats pel treball de l'estudiant al sí del comitè.

Un altre indicador encoratjador el trobem el fet que la totalitat dels estudiants participants en processos d'avaluació externa s'han mostrat disposats a repetir l'experiència, i de fet molts d'ells han participat en més d'un procés.

Cultura de participació

El tercer resultat, que respon al tercer objectiu, és segurament més difícil de mesurar. Fa referència a l'impacte de tot el projecte, tant de manera individual en els estudiants implicats, com en el conjunt d'estudiants del sistema universitari. En el pla individual, els estudiants obtenen entre 1.5 i 2 ECTS i un certificat d'AQU Catalunya reconeixent que l'activitat formativa s'ha realitzat d'acord amb els estàndards europeus de qualitat. Però per conèixer l'impacte real en els estudiants s'ha realitzat un estudi¹, consistent en una enquesta als 130 estudiants formats fins al moment. S'ha preguntat als estudiants sobre l'experiència formativa, la satisfacció amb el curs i la influència d'aquest en les seves carreres acadèmiques i professionals. Aquests són alguns dels resultats més destacables:

Més enllà de la possibilitat de participar en processos d'assegurement de la qualitat, un 70.6% dels estudiants afirmen que *Els aprenentatges del curs han estat d'utilitat a la meva vida estudiantil*, i un 52.9% diuen que *Els aprenentatges del curs han estat d'utilitat a la meva vida professional*. Per altra banda, un 77.8% reconeix que el curs ha millorat la seva capacitat de comunicació i empatia, i un 72.2% que ha millorat la seva capacitat de treball en equip. Aquestes dues habilitats han estat les millor valorades pels estudiants.

El nivell de satisfacció amb el curs és alt. La rellevància del curs ha estat valorada amb un 3.11 en una escala de l'1 al 5, amb un 88.9% d'estudiants que l'han considerat *Rellevant* o *Molt rellevant*.

¹ Enquesta en línia. Dates de l'enquesta: Juliol - Agost 2009. Població: 130 estudiants. Total d'enquestes completades: 15%

Pel que fa a l'interès de les matèries concrets del curs, els estudiants han valorat en primer lloc la *Qualitat en l'ensenyament superior*, amb un 3.22 en una escala de l'1 al 5. En segon lloc han valorat *Els plans d'estudis i el seu disseny* i *l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior*, tots dos amb un 3.17 en una escala de l'1 al 5.

Finalment, a la pregunta *Tornaries a realitzar un curs sobre aspectes relacionats amb la qualitat universitària?* un 82.4% dels estudiants han respost amb un Sí, la qual cosa esdevé un bon indicador de l'interès dels nostres estudiants pel futur de l'ensenyament superior.

Pel que fa a l'impacte al conjunt del sistema universitari català, serà necessari generalitzar l'oferta de cursos a més universitats, i desenvolupar altres accions de caràcter formatiu i informatiu per poder-ne fer una valoració.

Conclusions:

AQU Catalunya ha estat una de les primeres agències de qualitat en l'àmbit europeu a incloure estudiants en els processos d'avaluació de la qualitat de les institucions universitàries, i la primera en l'àmbit espanyol, la qual cosa la fa un referent en processos d'aquestes característiques i la fa apte per a poder assessorar a altres institucions que desitgin indagar processos d'aquestes característiques.

Cal considerar, així mateix, els avantatges que suposa per a les universitats poder dissenyar els cursos per als estudiants que s'adaptin a les seves característiques i necessitats particulars, doncs es garanteix per una banda que els estudiants reuniran al finalitzar al curs el perfil òptim per a participar activament en els comitès i òrgans en els que la seva universitat els pugui requerir i, al seu torn, la formació rebuda els permetrà formar part dels comitès externs d'avaluació impulsats per AQU Catalunya.

Pel que fa les valoracions fetes pels estudiants en relació a la seva participació en els comitès d'avaluació externa i interna, es destaca principalment que aquests es senten satisfets amb els processos que es segueixen. D'una banda, remarquen que la formació rebuda en els cursos impulsats per AQU els ha estat d'utilitat per a tenir una aproximació a les activitats que haurien de desenvolupar en el marc dels comitès d'avaluació. Per altre banda, valoren com a molt positiva l'oportunitat que els dóna la seva participació en comitès per a conèixer, entendre i comprendre amb més profunditat quines són les estructures de funcionament de les seves respectives universitats, i dels sistema universitari en general.

Així, resulta un aspecte a tenir en compte que els estudiants valorin tant positivament la realització del curs així com la posterior participació en comitès d'avaluació, doncs denoten que aquesta és una activitat que els permet, a banda de les competències específiques determinades en el curs, l'adquisició d'altre tipus d'habilitats que, posteriorment, poden ésser valorades en el context laboral.

Bibliografia

Essomba, M.A. (2005): La formació dels estudiants universitaris per a la participació en comitès d'avaluació externa de titulacions. Ponència presentada en el marco de la Jornada: Propostes sobre la Participació Estudiantil a les Universitats. Consultada on-line en: http://www10.gencat.net/dursi/generados/catala/universitats/recurs/doc/jornada_maessomba.pdf el 20 d'agost de 2009.

European Association for Quality Assurance in Higher Education (2006). *Student involvement in the processes of quality assurance agencies*. Helsinki: ENQA.

European Association for Quality Assurance in Higher Education (2005). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. Helsinki: ENQA.

Ministres europeus d'educació superior. Declaració de Bolonya (1999).

Ministres europeus d'educació superior. Comunicat de Berlín (2003)

Ministres europeus d'educació superior. Comunicat de Bergen (2005)

Steering Committee on Higher Education and Research (2003). *Student Participation in Governance in Higher Education*. Estrasburg: Consell d'Europa.

Qüestions i/o consideracions per al debat

Algunes qüestions que podrien fomentar el debat sobre la temàtica tractada en aquesta aportació són:

- En altres contextos se segueix la dinàmica seleccionar primer els estudiants per als comitès d'avaluació, i en segon lloc formar-los, just al contrari que el què es planteja el projecte. Quin sistema us sembla més adequat?
- La filosofia de la realització dels cursos és que l'han de poder realitzar aquells estudiants que ho desitgin. Caldria, però, establir algun tipus de mecanisme per tal de garantir que tots els estudiants amb càrrecs de representació (delegats de classe, membres de juntes i/o comissions) rebessin una formació mínima previ desenvolupament del càrrec?
- Quines creieu que poden ser les aportacions principals dels estudiants en els processos d'avaluació de la qualitat?
- Quines altres estratègies es podrien seguir per a despertar en els estudiants l'interès per a participar en activitats d'assegurament de la qualitat universitària?